

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2020, Cilt:8, Sayı:1, 8:102-120

Geliş Tarihi: 18.03.2020

Kabul Tarihi: 06.05.2020

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.706029>

Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanılan Elif Lâm Takılarının Doğru Anlaşılmasından Kaynaklanan Tercüme Problemleri

Avnullah Enes Ateş*

Öz

Arap dilinde belirli kılmak amacıyla isimlerin başına elif ve lâm harfi getirilir. Bunlara genelde "Lâm-ı Ta'rîf" denilir. Ana gayesi belirsiz bir ismi belirli kılmak olan bu harfler, bazı durumlarda dahil oldukları isimlere farklı anlamlar da katarlar. Bu anlamların bilinmesi Kur'ân tercümeleri için önem arz eder. Muhatapların nezdinde bilinen bir yerden bahsedilirken bunun genelleştirilmesi, muayyen şahısların konu edildiği bir hükmün genele teşmil edilmesi veya bunların tam aksi yorumlara gidilmesi mevcut Kur'ân tercümelerinde problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problemin çözümü için bu çalışmada öncelikle elif lâm harflerinin kavramsal çerçevesi çizilecek, ardından Kur'ân'daki farklı kullanımları arz edilecektir. Seçili bazı Türkçe meâller üzerinde bu farklı kullanımların nasıl bir tercüme problemi ortaya çıkardığı tespit edilecektir. Problemin tespitinden sonra da bu problemin nasıl aşılacağına dair çeviri önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân'ın Tercümesi, Tercüme Problemleri, Belirsiz İsimler, Elif Lâm.

Translation Problems Arising from the Incorrect Understanding of Alef Lam Used in the Qur'an

Abstract

In order to make it certain in the Arabic language, the letter alef and lam are put in front of the names. These are often called "Lam-i ta'rîf". These letters, whose main purpose is to identify an unspecified name, in some cases also add different meanings to the names they belong to. Knowing these meanings is important for the Qur'an translations. When talking about a place known to the interlocutors, generalizing it, spreading a general sentence to certain individuals, or making comments to the contrary, are encountered as a problem in the translations of the Qur'an. In order to solve this problem, in this study, firstly, the framework of the concept of "Alef Lam" will be drawn and then different uses in the Qur'an will be presented. It will be determined how these different uses cause translation problems on some selected the Turkish Qur'an translations. After determining the problem, translation suggestions will be tried to be presented on how to overcome this problem.

Keywords: Tafser, Qur'an Translation, Translation Problems, Uncertain Names, Alef Lam.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, enes.ates@bilecik.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-4909-9203

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in farklı dillere tercüme edilmesi zaruri bir tebliğ görevi olarak görülmelidir. Bunun etkili bir şekilde ifa edilmesinde tercümede gösterilecek hassasiyet büyük rol oynayacaktır. Dolayısıyla Arap dilinin ve belagatinin en etkin kullanıldığı Kur'ân'ı öncelikle doğru anlamlandırmak gerekecektir. Tefsir ilmi, öncelikle Kur'ân'ın dilini en iyi şekilde ortaya koymayı amaç edindiğinden tercüme faaliyetleri, bu faaliyetler esnasında kaynak dilden kaynaklı sorunları bünyesinde inceleyen de bir bilim dalıdır. Bu nedenle tercüme problemlerinin konu edildiği çalışmalar Tefsir ilminin konuları arasındadır.

Tercüme problemleri geniş bir yelpazeye sahiptir. İçerisinde hedef dille ilgili, ifade noktasında ortaya çıkabilecek problemler olduğu gibi kaynak dille ilgili, doğru anlaşılmasından dolayı oluşan çeviri sorunları da bulunabilmektedir. Bu çerçevede kaleme alınan makale, tebliğ, tez vb. çalışmalarda kaynak dille ilgili sorunlar tetkik ediliyorsa mutlaka bunların Arap dili ve belagatindeki çerçevesi çizilmelidir. Problemin ne olduğunun tespiti için bu zorunlu bir durumdur. Disiplinler arasında keskin çizgilerin çizilmesi İslami ilimler açısından mümkün değildir. Bizim de bu çalışmayla ele aldığımız elif lâm takısı, Arap dilindeki farklı kullanımları sebebiyle bir çeviri sorunu oluşmasına neden olabilecek niteliktedir ve bu sorunun tam olarak ne olduğunun ortaya konulabilmesi için elif lâm takısının Arap dili ve belagatindeki çerçevesi çizilmelidir. Bu gerekçeyle çalışmamızın bu giriş kısmında öncelikle elif lâm takısının Arap dili ve belagatinde tam olarak nerede konumlandığına değinilecektir. Konunun önemi, amacı, katkısı ve özgün noktalarına işaret edilecektir. Sonrasında da birinci bölümde Arap dilindeki farklı kullanımları açısından elif lâm takısının tam olarak çerçevesi çizilecektir. Bunların ardından çalışmanın asıl konusu olan, bu harflerin yanlış değerlendirilmesi sebebiyle ortaya çıkan çeviri sorunları örnek ayetler üzerinden hareketle ve birtakım meâller çerçevesinde incelenecektir.

Arap dili belagatinin öne çıkan özelliklerinden biri olan îcâz, az sözle çok anlam ifade etmek demektir. Bu, kelamdan cümle, kelime veya harf atılmasıyla olabildiği gibi kullanılan kelimelere birden çok anlam yüklenmesiyle de gerçekleşebilmektedir.¹ Genelde nekra (belirsiz) isimlerin başına getirilen elif ve lâm harflerini de îcâzın ikinci kısmında, yani az kelimeye çok anlam yükleme kısmında değerlendirmek mümkündür. Zira elif lâm (ﻻ) takısı sayesinde sözün kısa tutulması sağlanmaktadır. Tanımı ve kullanımlarına dair detaylara aşağıda değinilecek olsa da bir örnekle elif lâm harflerinin îcâzlı kullanımlar arasında sayılabileceğini göstermek istiyoruz.

Ali ve Hasan adındaki iki kişi gittikleri bir lokantada fakir bir adamla karşılaşsalar ve daha sonra bu kişiden bahsederken Ali Hasan'a "Keşke adama yardım

¹ Ebü'l-Me'âlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfi'î, *Telhîsu'l-Miftâh f'l-me'ânî ve'l-beyâni ve'l-bedî'* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2002), 119-122.

etseydik” dese, burada “adam” sözüyle gittikleri lokantada karşılaşmış oldukları fakir adamı kastetmiş olur. Arapçada bu söz لَيْتَنَّا سَاعَدْنَا الرَّجُلَ şeklinde ifade edilir. İfadede geçen الرجل kelimesinin başındaki elif ve lâm harfi önceden bildikleri malum ve muayyen birini anlatan, ahd-i hâricî ismiyle anılan elif lâmdır.² Şayet bu harfler kullanılmayacak olsaydı aynı ifade لَيْتَنَّا سَاعَدْنَا رَجُلًا فَقِيرًا لَقِينَاهُ فِي الْمَطْعَمِ “Keşke lokantada karşılaştığımız fakir adama yardım etseydik” şeklinde söylenmek durumunda olunacaktı.³ Dolayısıyla elif lâm kullanımı cümlenin kısa ve anlaşılır söylenmesini sağladığından îcâzlı kullanım kategorisinde değerlendirilebilir. En azından îcâzlı bir cümle kurulurken yararlanılan bir kullanım olarak görülebilir.

Kur’ân-ı Kerîm de zaman ve zemine göre eşsiz bir şekilde îcâz üslubunu kullanmıştır. Hatta Kur’ân’ın belagatinin îcâzında olduğunu söyleyenler olmuştur.⁴ Dolayısıyla veciz ifade türlerinden sayılabilecek olan elif lâm harflerinin farklı kullanımları konusunun Kur’ân çalışmaları içerisinde ele alınması önemlidir. Türkçe çeviriler açısından da bu konu önem arz etmektedir. Çünkü birçok meâlde bu konunun dikkate alınmaması sebebiyle hatalı ve/veya yanlış anlaşılmaya müsait çevirilerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin Hz. Yusuf’un (a.s.) قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ (a.s.) ifadesinde⁵ geçen *el-ard* isminin başındaki elif lâm dikkate alınmadığından bazı meâller bu ayeti “Beni arz hazineleri üzerine memur et”,⁶ “Beni, yeryüzünün hazineleri üzerinde görevlendirin”⁷ şeklinde çevirmişlerdir. Hâlbuki Hz. Yusuf (a.s.) bu ifadeyle yaşadığı Mısır ülkesini kastettiği hem ayetin siyaki hem de ilgili rivayetlerdeki bilgiler tespit edilebilmektedir.⁸ Dolayısıyla ilgili ifade “Beni Mısır hazinelerinin başına getir” şeklinde çevrilmelidir.

Bu ve benzer ayetlerin çevirisinde sıklıkla karşılaşılabilen bir konu olması açısından çalışmada bu harflerin Kur’ân’daki kullanımları ve çevirileri Türkçe bazı meâller çerçevesinde incelenecektir. Meâllerin bütününün incelenmesi çalışmanın sınırlarını aşacağından, konuyla ilgili ayetlerin çevirisinde hatalı olduğunu düşündüğümüz bazı meâller değerlendirilecektir. Ardından da ilgili ayeti çevirisinde başarılı olduğunu düşündüğümüz bazı meâller paylaşılacaktır. Kur’ân’da başında elif

² Ahd-i hâricî teriminin anlamı için bk. Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. İsa Nûruddîn el-Eşmûnî eş-Şâfi’î, *Şerhu’l-Eşmûnî ‘alâ Elfîyeti İbn Mâlik* (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-İlmîyye, 1419/1998), 1/167.

³ Verilen örnek bize aittir. Türkçede daha anlaşılır olması açısından herhangi bir yerden alıntı örnek getirmek istemedik.

⁴ Ebû Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *Besâiru zevi’t-temyîz fi letâifi’l-Kitâbi’l-‘azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (Kahire: el-Meclisu’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmî- Lecnetü İhyâi’t-Türâsi’l-İslâmî, 1416/1996), 1/68.

⁵ Yûsuf 12/55.

⁶ *Kur’an-ı Kerîm ve Türkçe Meali*, çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (İstanbul: Gönül Yayınları, 2014), Yûsuf 12/55.

⁷ *Kur’an-ı Kerîm ve Özlü Tefsir*, çev. Ahmet Parlıyan (Konya: Konya Kitapçılık, 2014), Yûsuf 12/55.

⁸ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, *Me’âlimu’t-Tenzîl fi tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1420/1999), 2/498.

lâm takısı bulunan bütün isimler açısından çalışmanın yapılması makalenin formatına uygun olmadığından ve de çalışmada dikkat çekilmek istenen problemi tespit gerekli görülmediğinden biz konuyu örnek bazı ayetle sınırlandırdık. Bu örneklerin sayısal olarak artırılmasının meselenin daha iyi anlaşılmasına ilave bir katkı sağlayacağı kanaatinde değiliz. Zira çalışmada odaklandığımız nokta elif lâm takısının anlamlarını tespit etmenin ve bunları doğru bir şekilde hedef dillere çevirmenin önemi ve bu noktaya dikkat edilmediğinde ortaya bir tercüme problemi çıktığını göstermekti. Bu anlamda zikredilen örneklerin yeterli olduğu kanısındayız. Ele aldığımız konuyla ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Husain Aswad'ın "Arap Dilinde Marifelik Takısı (ل) Belagat Ölçütleriyle İnceleme" isimli çalışması⁹ elif lâm takısının sadece Arap dili ve belagatindeki kullanımlarını delaletleri açısından ele almaktadır. Çeviri problemleriyle ilgili bir tez ortaya koymamaktadır. Yine Sadık Koç ile Tahsin Deliçay'ın birlikte hazırladıkları "Arap Dilinde Harf-i Ta'rif" adlı çalışma¹⁰ da elif lâm takısını sadece Arap dili kullanımları çerçevesinde incelemektedir. Bu harflerin Kur'ân çevirisine etkisiyle ilgili herhangi bir meseleye değinilmemiştir. Bizim bu çalışmamız ise elif lâm takısının Arap dilindeki çerçevesini çizdikten sonra Kur'ân çevirilerinde oluşturduğu problemi tespit etmekte ve buna çözüm önerileri getirmektedir. Bu noktada özgün olan bu makalenin, konuyla ilgili herhangi bir müstakil çalışmanın bulunmaması ve bir boşluğu doldurması sebebiyle önemli olduğunu düşünüyoruz.

1. Arap Dilinde Elif Lâm Takısı

Arap dilinde belirsiz isimlerin başına getirilen elim lâm harfleri lâm-ı ta'rîf olarak da anılır. İsmi belirli hale getirmek için getirilen bu iki harften lâm harfinin ismi belirli kılmada etkin olduğu söylendiğinden lâm-ı ta'rîf denilmiştir. Bunun böyle olmadığı; her iki harfin birlikte etki ettiği de söylenmiştir. Bu görüşe göre hem elif hem de lâm ikisi birden belirli kılma fonksiyonuna sahip olduğundan ikisine birden lâm-ı ta'rîf ismi kullanılamamaktadır.¹¹ Bu tartışma sonuca etki eder bir şey olmadığından isimlendirmenin yaygın olanını, yani elif lâm tabirini seçmeyi uygun bulduk.

Elif ve lâm harfleri başına gelmiş oldukları isimlere farklı anlamlar katarlar. Bu anlamların taksimi konusunda bir mutabakat bulunmamaktadır. Kanaatimize göre bu hususta daha anlaşılır ve derli toplu bulunan taksim Eşmûnî'nin¹² (ö. 900/1494)

⁹ Husain Aswad, "Arap Dilinde Marifelik Takısı (ل) Belagat Ölçütleriyle İnceleme" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/3 (2013), 191-206.

¹⁰ Sadık Koç - Tahsin Deliçay, "Arap Dilinde Harf-i Ta'rif", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2002), 191-210.

¹¹ Belirsiz isimlerin başına getirilen elif lâm harflerinden hangisinin ismi belirli kıldığı hakkındaki farklı görüşler hakkında geniş bilgi için bk. Eşmûnî, *Şerhu'l-Eşmûnî*, 1/165-167.

¹² Mısır'ın Eşmûn bölgesinden olan Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. İsa Nûruddîn el-Eşmûnî nahiv, fıkıh, kelam ve şiir alanlarında kendini geliştirmiştir. Dimyat'ta kadılık görevinde bulunmuştur. Mantık alanında *İsâgû'cî* isimli eseri, nahiv alanında *Cem 'u'l-cevâmi'* isimli eseri nazım haline dönüştürmüştür. Bunların dışında İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *Elfiyye* isimli nahiv kitabını şerh

yaptığı taksimdir. Eşmûnî elif lâm harflerinin cins, ahd (bir ferde delalet) ve istiğrâk (bütün fertlere delalet) olmak üzere üçe ayırmakta ve bunlarından bir kısmı için alt başlıklar açmaktadır. Biz de elif lâm harflerinin kavramsal çerçevesini bu taksime göre aktaracağız.

1.1. Elif Lâm Takısının Cins Anlamı

Belirsiz bir ismin başına elif lâm getirildiğinde ve bu isimle dış dünyada belirli herhangi bir şey düşünülmezsizin zihinlerdeki mahiyet kastedildiğinde bu elif lâm cins anlamını ifade etmiş olur.¹³ Örnek olarak الموز أصفر “Muz sarıdır” cümlesi verilebilir. Bu cümlede geçen *el-mevzû* isminin başındaki elif lâm cins anlamını ifade etmiştir. Çünkü buradaki muzla dış dünyadaki herhangi bir muz kastedilmemiş; muzun mahiyeti düşünülerek rengi ifade edilmiştir.¹⁴

Cins anlamı için kullanılan elif lâm genelde tarif ve taksimlerde görülür. Herhangi bir bilim dalının kavramları hakkında yapılacak tarif ve taksimler için bu elif lâm kullanılır. Arap Dilinde kelimenin taksimi yapılırken الكلمة اسم وفعل وحرف “Kelime; isim, fiil ve harftir” denilir¹⁵ ve الكلمة “kelime” sözcüğünün başında bulunan elif lâm harfi kelimenin mahiyetini ifadede kullanılmış olur. İnsanın tanımında dile getirilen الإنسان حيوان ناطق “İnsan düşünen canlıdır” sözünde de الإنسان “insan” sözcüğünün başında bulunan elif lâm cins anlamındadır ve insanın mahiyeti kastedilmektedir.

1.2. Elif Lâm Takısının Ahd Anlamı

Elif lâm harfinin ahd anlamına gelmesi iki farklı şekilde gerçekleşir. Birincisi, başında elif lâm bulunan isimle dış dünyada belirli bir ferde, daha önceden açık veya kapalı olarak zikri geçtiği için işaret edilmesidir. İkincisiyse, ismin kapsamına giren dış dünyadaki belirli olmayan herhangi bir ferde, anlamı muhatabın zihninde mevcut olması sebebiyle işaret edilmesidir. İlkine ahd-i hâricî (العهد الخارجى), ikincisine ahd-i zihnî (العهد الذهنى) denilmektedir.¹⁶ Meselenin daha anlaşılır olması için sırasıyla şu örnekleri verebiliriz:

Sahabeden Câbir’in (r.a.) anlattığına göre Mu‘âz b. Cebel (r.a.) yatsı namazını kıldırır. Namazda kıraati uzun tutunca içlerinden bir adam namazı terk edip gider. Namazın bitiminde durum Mu‘âz’a (r.a.) haber verilince “O münafıktır” der. Adama

etmiştir. Hayatıyla ilgili çok detay bulunmamakla birlikte özellikle Arap dili alanında adından söz ettirmiştir. Bk. *Şerhu'l-Eşmûnî*, Mukaddime, 1/8-9.

¹³ Eşmûnî, *Şerhu'l-Eşmûnî*, 1/167.

¹⁴ Kavramlar daha rahat anlaşılın diye örneklerini kendi ürettiğimiz cümlelerle vermeye gayret ediyoruz. Sonraki terimlerin örneklendirilmesini de kendi kurduğumuz cümlelerle yapacağız. Bu nedenle örnekler açısında herhangi bir dipnot düşmeyeceğiz.

¹⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed Cemâluddîn İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübî'l-e'ârîb*, thk. Mâzin el-Mübârek ve Muhammed Ali Hamdullâh, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 92.

¹⁶ Eşmûnî, *Şerhu'l-Eşmûnî*, 1/167.

bu söz ulaşınca (فلما بلغ ذلك الرجل) Allah Resulüne (s.a.v.) gidip Mu‘âz’ı (r.a.) şikayet eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Mu‘âz’a (r.a.) şunları tembihler: “Fitne çıkaran bir mi olmak istiyorsun?! İnsanlara imamlık yaptığında Şems, A‘lâ, ‘Alak ve Leyl gibi sûreleri oku.”¹⁷

Hadiste parantez içerisinde verilen Arapça ifadede الرجل “adam” ismi elif lââm harfleriyle gelmiştir. Bu, olaya tanık olan muhataplarca bilinen, aynı zamanda hadisi okuyan bizler açısından da daha önceden zikri geçen adamı ifade eder. Bu adam, Mu‘âz’ın (r.a.) namazı uzatmasına dayanamayıp ayrılan ve hakkında Mu‘âz’ın “O münafıktır” dediği adamdır. Bu nedenle “adam” isminin başındaki elif lââm harfleri ahd-i hâricî kullanımına örnek olmaktadır.

Yine el-Müzzemmil sûresinin 15’ince ayetinde إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا “Şüphesiz ki biz, Firavuna bir resul gönderdiğimiz gibi size de şahit olan bir resul gönderdik” şeklinde geçen ifadede zikredilen *resul* kelimesi nekra olarak, yani belirsiz bir formda gelmiştir. Ancak bir sonraki ayette فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ “Firavun o elçiye baş kaldırdı ve biz onu çok bir şekilde yakaladık” denilerek, önceki ayette belirsiz anılan *resul* burada elif lââm takısıyla getirilmiştir. Çünkü bir önceki ayette sözü geçtiğinde belirlilik kazanmış, Firavuna gönderilen elçiden bahsedildiği bilinir olmuştur.¹⁸

Elif lââm harfinin ahd-i zihni anlamında kullanımına örnek ise bir annenin oğluna اذهب إلى السوق واشتر الخبز والجبين والبيض “Çarşıya git ve ekmek, peynir ve yumurta al” demesidir. Bu ifadede zikredilen “ekmek”, “peynir” ve “yumurta” sözcüklerinin başında elif lââm bulunur ve dış dünyada belirlenmemiş olan herhangi bir ekmek, peynir ve yumurtayı ifade eder. Muhatap olan çocuk gerçek anlamıyla ekmek, peynir ve yumurta alacaktır ve bunlarla neyin kastedildiği bu çocuğun zihninde bellidir. Ancak bir önceki örnekte olduğu gibi dış dünyada bizzat belirlenmiş bir fert bulunmamaktadır. Bu açıdan önceki ahd-i hâricî anlamı taşıyan elif lââmdan ayrışır.

Kur’ân’dan bir örnek olarak buna Yahudilerin eşeğe benzetildiği ayet verilebilir. İlgili ayette مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا “Kendilerine Tevrat yüklenip de onu taşıyamayanların misali ağır kitaplar taşıyan eşek gibidir” buyrulmuştur. Burada zikredilen “eşek” kelimesinin başında bulunan elif lââm takısı ahd-i zihni anlamındadır. Zira dış dünyadaki belirli bir eşek kastedilmemektedir.¹⁹

¹⁷ Ebu’l-Hasen Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi‘u’s-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki, (Beirut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, ts.), “Salât”, 179.

¹⁸ Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullâh ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an hâkâiki gavâmidit-Tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvili fi vucûhi’t-te’vîl* (Beirut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1407/1987), 4/641.

¹⁹ Ebû Sa‘îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddîn el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer‘aşlî (Beirut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1418/1998), 5/211.

Burada insanların dış dünyada sıklıkla karşılaştıkları herhangi bir eşek benzetmeye konu edilmiştir.

Ahd-i hâricî konuşan ile muhatabın bildiği ortak bir fertten bahsedilirken, ahdî zihnî ise genel manada herkesin zihnen bildiği ancak dış dünyada bizzat belirlenmeyen fertten bahsedilirken kullanılır.

1.3. İstiğrâk Anlamı

Başında elif lâm bulunan isimle, ismin kapsadığı bütün fertler kastedildiğinde istiğrâk anlamı kastedilmiş demektir. Bütün fertlerin kastedilmesi hakiki anlamda olabildiği gibi mecazi anlamda da olabilir. Hakiki anlamdaki kullanımlarda istisna yapmak mümkündür. Ancak mecazi anlamdaki kullanımlarında istisna yapılmaz. Mecazi istiğrâkta ismin kapsamına giren fertlerin en üstün nitelikleri mübalağa anlamı kazanmak için kastedilir.²⁰

İstiğrâk anlamının hakikisine örnek الإنسان فانٍ “İnsan fanidir” sözü verilebilir. Bu sözde geçen “insan” sözcüğünün başındaki elif lâm harfi hakiki anlamdaki istiğrâk içindir. Zira bütün insanlar fanidir. İsmi başında “bütün” anlamı takdir edilebiliyorsa bu tür kullanımların hakiki anlamda istiğrâk olduğu anlaşılır.²¹ Bu nedenle bu tür kullanımların çevirisinde bu anlamı yansıtmak için “Bütün insanlar fanidir” demek daha doğrudur. Mecazi anlamdaki istiğrâka örnek olarak ise علي هو العالم “Ali alimdir” sözü verilebilir. Buradaki “alim” isminin başındaki elif lâm mecazi anlamdaki bir istiğrâkı ifade eder. Söylenmek istenense Ali’nin alim olarak nitelenen kimseler içerisinde alimlik vasfının tüm özelliklerini kendisinde toplamış olmasıdır.

el-‘Asr sûresinin ikinci ayetinde geçen إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ şeklindeki ifade, ayetteki *el-insân* kelimesindeki elif lâm takısının istiğrâk anlamı sebebiyle bütün insanların hüsranda olduğu anlamını ortaya koyar. Nitekim bir sonraki ayette zikredilen istisna edatı da bunu doğrular. Zira istisna bütünden yapılır.²² Bu örnek, elif lâm takısının hakiki anlamdaki istiğrâkına örnektir. Kur’ân’da elif lâm takısının mecazi anlamdaki istiğrâkına herhangi bir örnek tespit edemedik.

2. Kur’ân’daki Elif Lâm Takılı Kelimelerin Tercümesi

Elif lâm harflerinin isme kattığı anlamların örnekleriyle zikredildiği bir önceki başlıktan sonra bu başlık altında, Kur’ân tercümelerinde bu harflerin doğru anlamlandırılmamasından kaynaklı problemleri seçili ayetlerle ele alacağız.

²⁰ Eşmûnî, *Şerhu’l-Eşmûnî*, 1/168.

²¹ Eşmûnî, *Şerhu’l-Eşmûnî*, 1/168.

Elif lâm harflerinin zâid olarak kullanıldığı, yani isme herhangi bir anlam katmak için değil de farklı birtakım amaçlarla getirildiği de olur. Bu tür kullanımlar cümlelerin anlamına, özellikle de Kur’an tercümelerine herhangi bir etki etmemesi sebebiyle bu çalışmada zikredilmeyecektir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Eşmûnî, *Şerhu’l-Eşmûnî*, 1/169-176.

²² Ebu’l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim es-Semîn el-Halebî, *ed-Dürri’l-mesûn fi ‘ulûmi’l-Kitâbi’l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, ts.), 11/103.

Görebildiğimiz kadarıyla genelde elif lâm takısının ahd-i hâricî veya zihnî anlamlar taşıdığı yerlerde çeviri sorunları ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, bu anlamlara sahip olan elif lâm takısının istiğrâk ya da cins anlamında anlaşılması ve tercüme edilmesinde problem bulunuyor. Aşağıdaki örnek ayetler üzerinde hatalı çeviri yaptıklarını düşündüğümüz meâlleri konu bağlamında inceleyecek ve doğru olduğunu düşündüğümüz çeviri önerileri sunacağız.

2. 1. Örnek: el-Mâide 6/26

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

Hız. Musa (a.s.) kavminin mukaddes topraklara girmesini emretmiş, ancak İsrail oğulları -iki kişi dışında- o topraklara girmekten imtina etmişlerdi. Sebep olarak da o topraklarda zorba bir kavim olduğunu ve onlar orada bulunduğu sürece girmeyeceklerini öne sürmüşlerdi. Üstelik küstahça “Sen ve rabbin gidin ve savaşın, biz burada oturuyoruz” demişlerdi.²³ Bunun üzerine yukarıda Arapçası yazılı olan ayetler inmiş, o mukaddes toprakların İsrail oğullarına kırk yıl yasak hale geldiği, buldukları çölde şaşkınca dolaşacakları ifade edilmiştir.

الأرض kelimesi genel olarak “yer, arz, göğün karşılığında bulunan, her şeyin altında olan” anlamlarına gelmektedir.²⁴ Ancak ayette İsrail oğullarının duçar bırakıldığı ceza bütün yeryüzünde şaşkınca dolaşmaları değil; buldukları çölden çıkamayıp, orada avare yaşamalarıdır.²⁵ Dolayısıyla ayetin ilgili kısmı “buldukları yerde/çölde şaşkınca dolaşacaklar” şeklinde çevrilmelidir. Ancak bazı meâller ayetin ilgili kısmını şu şekilde çevirmişlerdir:

“Öyleyse onlar yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşmak üzere...” (Kur’ân Yolu)²⁶

“Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar.” (Şaban Piriş)

“Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşsınlar.” (Ümit Şimşek)

“Yeryüzünde sersem sersem dolaşacaklar.” (Yaşar Nuri)

“Yeryüzünde yersiz yurtsuz olarak dolaşsınlar.” (İlyas Yorulmaz)

²³ el-Mâide 6/21-24.

²⁴ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvîni, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1399/1979), 1/80.

²⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 10/191; Beğavî, *Me'âlimu't-Tenzil*, 2/35.

²⁶ *Kur'ân Yolu* (Erişim 12 Mart 2020), el-Mâide 6/26. *Kur'an Yolu* mealinin dışındaki mealler www.kuranmeali.com adlı internet adresinden alınmıştır. İlgili sitenin sahibi yayınlamış olduğu meallerin sahipleriyle görüşüp izinlerini aldığını, bunun üzerine sitede yayınladığını yazılı olarak beyan etmektedir. Meallerin bir arada verilmesi ve karşılaştırma imkanının bulunması sebebiyle biz de mealleri buradan naklediyoruz. Bu örnek ve sonrasındaki örneklerde alıntılanan mealler mezkûr siteden alınmıştır. Sitede yer almayan meallerden nakil yapıldığındaysa mutlaka ilk geçtiği yerde dipnotla kaynak verilmiştir.

“Bu süre içinde yeryüzünde sersem sersem dolaşsınlar.” (Cemal Külünkoğlu)

“Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar.” (Bayraktar Bayraklı)

“Bu süre içinde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar.” (Ahmet Tekin)

Görüldüğü üzere yukarıda paylaşılan meâller ayetteki ilgili ifadeyi “yeryüzü” şeklinde çevirmişler ve ifadenin başındaki elif lâm harfinin ahd-i hâricî anlamını dikkate almamışlardır. Dolayısıyla da hem vakıya hem de siyaka uygun olmayan bir tercümenin oluşmasına sebep olmuşlardır.

Âyetin muhtevasının doğru aktarıldığını düşündüğümüz bazı çeviriler şöyledir:

“Bu süre içerisinde, Tîh çölünde şaşkın şaşkın dolaşsınlar.” (Abdullah Parlıyan)

“Oldukları yerde (Tîh sahrasında) başıboş, şaşkın şaşkın dolaşacaklar.” (Ali Fikri Yavuz)

“Oldukları yerde sersem sersem dönüp duracaklar.” (Elmalılı)

“Onlar (oldukları) yerde sersem sersem dolaşacaklardır.” (Hasan Basri Çantay)

“Şaşkın şaşkın malum arazide dolaşmaya mahkûm olacaklar.” (Mustafa İslamoğlu)

“Bu süre boyunca çölde başıbozuk bir halde dolaşıp duracaklar.” (Mustafa Öztürk)²⁷

“Bölgede şaşkın şaşkın dolaşacaklar!” (Murat Sülün)²⁸

“O yerde mütehayyirane bir halde dolaşıp duracaklardır.” (Ömer Nasuhi Bilmen)

Bu meâllerin kimisi ilgili yeri “Tîh çölü”, kimisi “Tîh sahrası”, kimisi “oldukları yer”, kimisi “malum arazi” kimisi de bölgenin bilinen bir yer olduğuna işaret eden ifadelerle çeviride bulunmuşlardır. Bu çevirilerin hepsi ilgili ismin başındaki elif lâm harfinin dikkate alındığını göstermektedir.

2.2. Örnek: Âl-i İmrân 3/173

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

Bu ayeti kerimenin içerisinde bulunduğu pasaj Uhud savaşını anlatmaktadır. Savaşta kayıplar veren Müslümanlara Allah Resulü (s.a.v.), savaşın bitimi ve müşriklerin Mekke’ye doğru yola çıkmasının ardından toplanmalarını, savaşa katılanların hepsinin müşriklerin ardına düşmelerini emrediyor. Hamrâu’l-Esed

²⁷ Kur’an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri, çev. Mustafa Öztürk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), el-Mâide 6/26.

²⁸ Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, çev. Murat Sülün (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), el-Mâide 6/26.

denilen bölgeye geldiklerinde konaklıyorlar ve o zaman müşrik olan Ma'bed adındaki birisi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ordusunu görünce vaziyeti soruyor. Allah Resulü (s.a.v.) Ebû Süfyân ve ordusunun ardına düştüklerini haber veriyor. Ma'bed bu durumu Ebû Süfyân'a ulaşıp bildirdiği sırada onların da geri dönüp Müslümanların kökünü kazıma planları yaptığını görüyor. Bunun üzerine Müslümanların çok daha kalabalık bir ordu topladıklarını, savaşa katılmayanların da orduya katılarak geldiklerini söyleyip Ebû Süfyân'ın Mekke'ye gitmesini tavsiye ediyor. O sırada Abdü'l-Kays kabilesinden bir ticaret kervanını gören Ebû Süfyân onlara nereye gittiklerini soruyor. Medine'ye gittiklerini öğrenince yolda Müslümanlarla karşılaşılırsa büyük bir ordu toplayıp geri dönme hazırlıkları içerisinde olduklarını onlara bildirmelerini istiyor. Bu kervan Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabıyla karşılaşınca yukarıda Arapçası verilen sözleri söylüyorlar.²⁹

Ayet-i kerimenin tarihsel bağlamı hemen bütün rivayet tefsirlerinde buna benzer niteliktedir. Dolayısıyla ayeti kerimede geçen الناس "insanlar" ifadesiyle bütün insanlar kastedilmemektedir. Ayetteki ilk insanlar ile Ebû Süfyân'ın haberini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaştıran birtakım insanlar, ikincisiyle de düşman ordusu olan Ebû Süfyân ve adamları anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu isimlerin başında bulunan elif lâm harfleri muhatapların bildikleri insanlardan bahsettiğinden ahd-i hâricî anlamını isme katmaktadır. Bu nedenle ayet-i kerimenin "O müminler, (düşmandan haber getiren) birtakım insanlar kendilerine 'Düşmanlarınız sizin için toplandı, onlardan çekinin' dediklerinde 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir' diyen kimselerdir" şeklinde çevrilmesi daha uygun gözükmektedir.

Bu noktanın dikkate alınmaması ya da metne bağlı tercüme yapma endişesi sebebiyle ilgili ayetin bazı meâllerdeki çevirisi şöyle olmuştur:

"Öyle kişilerdir onlar ki halk, kendilerine, bütün insanlar, aleyhinzde birleşti, korkun onlardan dedi de bu söz, onların inancını arttırdı ve Allah yeter bize, ne de güzel vekildir o dediler." (Abdülbaki Gölpınarlı)

"Onlar ki nâs kendilerine haberiniz olsun nâs sizin için taahhüd yaptılar onun için onlardan korkun dediler de bu kendilerinin imanlarını arttırdı «Allah yetişir bize o ne güzel vekil» dediler" (Elmalılı)

"Onlar ki, nâs onlara: Halk sizin için (kuvvet) topladılar, artık o düşmanlardan korkunuz dediler (de) bu onların imânını arttırdı ve «Allah Teâlâ bizlere kâfidir ve O ne güzel vekildir» dediler." (Ömer Nasuhi Bilmen)

"Onlar öyle kimselerdir ki, halk onlara 'İnsanlar size karşı toplandı; onlardan korkun' dediği zaman, bu onların imanını arttırdı ve dediler ki: 'Bize Allah yeter; ne güzel vekildir O.'" (Ümit Şimşek)

²⁹ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellâme (Beyrut: Dâru Taybe, 1420/1999), 2/167-169.

“O müminler ki, insanlar kendilerine, ‘Halk size karşı bir araya gelmiş, korkun onlardan!’ dediklerinde, bu onların imanını artırdı da şöyle söylediler: ‘Allah bize yeter. Ne güzel Vekil’dir O!’” (Yaşar Nuri Öztürk)

“Onlara bazı kimseler: -İnsanlar sizinle savaşmak için toplandı; onlardan korkun! dediklerinde bu onların imanını artırdı ve “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir” diye karşılık verdiler.” (Şaban Piriş)

“Bunlara (yolda) bazı kimseler şöyle dediler: ‘İnsanlar size karşı toparlandı, onlardan korkun.’ Bu söz imanlarını artırdı ve şöyle dediler: ‘Allah bize yeter. O asla güveni boşa çıkarmaz!’” (Süleymaniye Vakfı)

“Onlar öyle inanmış kimselerdir ki kendilerine “İnsanlar sizin (Bedir yenilgisinin intikamı) için toplanmış, korkun!” diyen insanların propagandalarına karşı, onların imanları artmış ve “Allah bize yeter, O ne güzel güvenilecek bir dayanaktır” diyerek karşı koymuşlardır.” (İlyas Yorulmaz)

“Birtakım insanlar onlara, ‘İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun’ dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve ‘Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!’ diye cevap verdiler.” (Kur’an Yolu)

“Onlar ki, bazı kimseler kendilerine: “İnsanlar size karşı toplandılar, onlardan korkun” dediklerinde bu onların imanlarını artırdı ve: “Allah bize yeter o ne güzel vekildir” dediler.” (Ahmet Varol)

Paylaşılan meâller içerisinde ilk beş meâl, ayetteki her iki الناس “insanlar” ifadesini de umûmi manada çevirmişlerdir. Geri kalan beş meâl ise, ilk الناس ifadesini sınırlayarak, ikincisini umûmi olarak tercüme etmişlerdir. Dolayısıyla ilk beş meâl ilgili iki sözcüğün de başındaki elif lâm takısına istiğrâk anlamını, kalan beş meâl de ilk sözcüğün başındakine ahd-i hâricî, ikincisine istiğrâk anlamı yüklemişlerdir. Bu tercümelerin hem tarih hem de hakikat açısından doğru kabul edilmesi olanaksız gözükmemektedir. Bütün insanların böyle bir ifadeyi Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabına iletmesi imkansız olduğu gibi bütün insanların da Müslüman ordusuna saldırmak için bir araya gelmediği aşikardır.

Bazı meâller ise bu ayetin ilgili ifadelerindeki elif lâm harfinin anlamlarını doğru tespit etmiş ve buna göre çeviride bulunmuşlardır. Aşağıda bunlardan bazılarını paylaşıyoruz:

“Bir kısım insanlar, müminlere, “Düşmanlarınız size karşı asker topladılar, sakının onlardan!” dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve “Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir!” dediler.” (Bayraktar Bayraklı)

“O müminler ki, [Ebû Süfyân’la işbirliği yapan Nuaym b. Mes’ûd el-Eşcaî gibi] kimi insanlar, ‘Bilin ki düşmanlarınız size saldırmak için ordu hazırladılar; onlardan korkun!’ diye kendilerini tehdit ettiği zaman bu tehdit onların imanlarını daha da

güçlendirmiş ve şöyle demişlerdir: Allah bize yeter; O ne güzel vekildir!” (Mustafa Öztürk)

“Onlar ki; birtakım insanlar (Uhud’un hemen akabinde) kendilerine; ‘Adamlar sizin için kuvvet toplamış, onlardan korkun!’ dedikleri zaman, bu, onların imanını artırmış ve; ‘Allah bize kâfidir... Ne güzel vekildir O!’ demişlerdi.” (Murat Sülün)

Bu meâllerde, çevirisi yapılan ayetteki her iki insanlar ifadesinin başında yer alan elif lâm ahd-i hâricî olarak yorumlanmış ve çeviriye yansıtılmıştır.

2.3. Örnek: Âl-i İmrân 3/36

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمِّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

İmrân’ın eşi, dönemin adetleri üzere mabede adamak için erkek bir çocuğu olmasını arzu ediyordu.³⁰ Ancak doğurduğu çocuğun kız olduğunu görünce hayal kırıklığına uğradı ve ayette zikredilen ifadeleri dile getirdi.

Bu ifadeler içerisinde bir ara cümle bulunmaktadır ve bu İmrân’ın eşine ait değildir. Ancak ara cümlenin nerede sonlandığıyla ilgili farklı yorumlar bulunduğundan ayetin ifade edeceği anlam ve çevirisi de buna göre değişmektedir. Bu nedenle ayet-i kerimenin öncelikle ara cümlesinin nerede sonlandığının belirtilmesi ve buna göre farklı yorumların üretilmesi gerekmektedir.

Müfessirler “Allah ne doğurduğunu en iyi bilendir” sözünün İmrân’ın eşine ait olmadığı ve ara cümlenin başlangıcı olduğu konusunda müttefiktirler.³¹ İhtilaf noktası bu cümlenin devamındaki *وليس الذكر كالأنثى* “Erkek kız gibi değildir” cümlesidir. Bu cümlenin İmrân’ın eşine ait olduğu düşünüldüğünde içerisinde yer alan isimlerin başındaki elif lâm harflerine verilecek anlam ile cümlenin Allah’a ait olan bir ara cümle olduğu varsayıldığında bunlara verilecek anlamlar değişmektedir. İlk ihtimalde İmrân’ın eşi kendi döneminde mabede sadece erkekler adanması sebebiyle erkeğin kız gibi olamayacağını belirtmiş olmakta ve dolayısıyla hem “erkek” hem de “kız” isimlerinin başındaki elif lâm cins olarak takdir edilmektedir. Yani erkek kız gibi değildir, denilmektedir.³²

Bu yorumun kabul edilmesi durumunda belagat açısından şöyle bir problem karşımıza çıkmaktadır. Ayetteki ilgili ifadede teşbih sanatı uygulanmıştır. Teşbihin genel kuralına göre benzetilenin benzerlik noktasında daha üstün olması gerekmektedir.³³ Hâlbuki bu benzetmeyi İmrân’ın eşinin yaptığı yorumunda erkek

³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420/1999), 8/203.

³¹ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 6/334.

³² Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 2/14.

³³ Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Mu'tez billâh, *el-Bedi' fi'l-bedi'* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1410/1990), 42.

kıza benzetilmekte ve benzerlik noktası olan mabede hizmette kız gibi olmayacağı belirtilmektedir. Teşbihin genel kuralı gereği, eğer söz İmrân'ın eşine ait kabul edilecekse, mabede adanma noktasında kız erkek gibi değildir, denilmesi gerekirdi. Bu sebeple bu yorumu, yani "erkek kız gibi değildir" sözünün İmrân'ın eşine ait olması görüşünü zayıf bulanlar olmuştur. Kimi müfessirler de bu sorunu çözmek için ayetteki ilgili teşbihin, teşbîh-i mablûb, yani benzeyen ile benzetilenin yer değiştirilmesiyle oluşturulan bir teşbih olduğunu, aslında cümlenin *وَلَيْسَ الْأُنثَى كَالذَّكَرِ* şeklinde olduğunu ifade etmişlerdir.³⁴

İkinci ihtimalde, yani sözün Allah'a ait olan bir ara cümle olması yorumunda hem "erkek" isminin başındaki elif lâm hem de "kız" isminin başındaki elif lâm ise ahd-i hâricî kabul edilecektir. Bu durumda "talep ettiğin erkek sana bahşedilen bu kız gibi değildir" anlamı ortaya çıkacak ve aynı zamanda bu teşbihin mezkûr kuralına da uyumlu olacaktır.³⁵ Bizim de kanaatimiz bu ikinci ihtimalden yanadır.

Ayetin çevirisi bakımından bu ihtimal dikkate alındığında ilgili yer "Allah ne doğurduğunu en iyi bilendir ve (talep ettiği) erkek (ona bahşedilen) şu kız gibi değildir" şeklinde tercüme edilebilir.

Ayetin çevirisiyle ilgili bazı meâller ise şöyle tercüme yapmışlardır:

"Erkek kıza benzemez." (Abdülbaki Gölpınarlı)

"Beyti Makdis'e hizmet bakımından erkek kız gibi değildir." (Abdullah Parlıyan)

"Kız oğlan gibi değildir." (Ahmet Varol)

"(Mâbede hizmet için) erkek, kız gibi değildir." (Ali Fikri Yavuz)

"Erkek, kız gibi değildir." (Cemal Külünkoğlu)

"Hâlbuki erkek dişi gibi değildi." (Elmalılı)

"Erkek, kız gibi değildir." (Hasan Basri Çantay)

"Erkek çocuk, kız çocuğu gibi değildir." (İlyas Yorulmaz)

"Erkek de kız gibi değildir." (Kur'an Yolu)

"Erkeğin kız gibi olamayacağını pekâlâ biliyordu." (Mustafa İslamoğlu)

"Halbuki erkek, dişi gibi değildir." (Ömer Nasuhi Bilmen)

"Erkek, kız gibi değildir." (Süleyman Ateş)

"Erkek kız gibi olmazdı!" (Süleymaniye Vakfı)

"Erkek, kız gibi değildir." (Şaban Piriş)

³⁴ Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîmi ve's-Seb'i'l-Mesânî*, thk. Ali Abdülbârî 'Atıyye (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1415/1995), 2/130.

³⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/356.

“Halbuki erkek, kız gibi olmaz.” (Ümit Şimşek)

“Erkek, kız gibi değildir.” (Yaşar Nuri Öztürk)

Verilen bu meâllere bakıldığında İslamoğlu ve Bilmen dışındakilerin ayetteki “Erkek kız gibi değildir” ifadesini İmrân’ın eşine nispet ettikleri görülmektedir. Bu iki meâl ise ifadeyi Allah’a nispet etmişlerdir. Her iki durumda da ifadede yer alan “erkek” ve “kız” isimlerinin başındaki elif lâm harfleri ahd-i zihnî veya cins anlamıyla yorumlanmış olmaktadır. Ahd-i zihnî anlamının verildiği kabul edildiğinde o dönemdeki herhangi bir erkeğin yine o dönemdeki herhangi bir kız ile mabede adanma konusunda bir olmadığı kastedilmiş olacaktır. İmrân’ın eşinin böyle bir ifadeyi kurarken vakıayı dikkate alarak bunu söylemesi mümkündür. Ancak benzetme yaparken önce ayette erkeğin zikredilmiş olması sebebiyle ilgili ifadenin Allah’a ait olması ve iki ismin başındaki elif lâm harflerinin de ahd-i hâricî olarak yorumlanmasının metin içi ve dışı siyaka daha uygun olduğu kanaatini taşıyoruz. Nitekim bunu dikkate alarak ayetin çevirisini yapan meâller bulunmaktadır. Bunların bir kısmı ayetin ilgili kısmını şu şekilde tercüme etmişlerdir:

“Allah onun ne doğurduğunu, istediği erkek çocuğun bu kız gibi eşsiz biri olmayacağını iyi bildiği halde...” (Ahmet Tekin)

“Allah onun neyi doğurduğunu çok iyi bilmesine ve herhangi bir erkeğin bu kız gibi olamayacağı gerçeğine rağmen...” (Bayraktar Bayraklı)

“Oysa Allah onun ne doğurduğunu çok iyi biliyordu; o (istediği) erkek, bu (mucizevi) kız gibi olmayacaktı.” (Murat Sülün)

“Oysa Allah onun erkek evlat beklerken kız doğurduğunu çok iyi biliyordu; kaldı ki onun istediği erkek çocuk bu kızın yerini asla tutmazdı.” (Mustafa Öztürk)

Bu meâllerin hepsinde ilgili ifade Allah’a nispet edilmiştir. Bayraklı dışındaki meâllerde “erkek” isminin “istediği” şeklinde çevrildiği görülmektedir. Bunun anlamı, “erkek” isminin başındaki elif lâm harfinin ahd-i hâricî olarak kabul edilmiş olmasıdır. Bayraklı’nın “herhangi bir erkek” olarak ilgili ifadeyi çevirmesiyle elif lâm harflerinin ahd-i hâricî olarak değerlendirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yani o dönemde mabede adanan ve adanmakta olan herhangi bir erkeğin İmrân’ın eşine bahşedilen kız ile bir olamayacağı ifade edilmektedir. Her iki yorum da ayetin doğru anlaşılmasına katkı sunmaktadır ve ayetin çevirisi bakımından diğer meâllerden daha başarılı oldukları gözükmemektedir.

2.4. Örnek: et-Tevbe 9/5

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ

Mekke’nin fethinden sonra artık Kabe’nin İslâm dışı tüm unsurlardan temizlenmesi istenmişti. Veda haccından bir yıl önce inen Tevbe suresinde buna dair ifadeler yerini bulmuştu. Ayrıca Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları bozan ya da hiç antlaşma yapmamış olan veya yaptıkları antlaşma için herhangi bir süre

belirtilmemiş olan müşriklerle haram ayların çıkmasıyla birlikte savaşılacağı, söylenmiştir. Bu müşrikler Allah Resulüne ve ashabına karşı düşmanla bir olup Müslümanların aleyhine çalışmışlardır. Antlaşmalarının gereğini yerine getirmeyen ya da antlaşması süresiz olanlarla hainlikleri dolayısıyla antlaşmanın feshedildiği ilan edilmiş, hiç antlaşması olmayanlara da göz dağı verilmiştir. Tümüne birden Mekke'yi boşaltmaları söylenmiştir. Aksi takdirde ne olacağı da Tevbe suresinin ilk ayetlerinde açıkça ilan edilmiştir.³⁶

Yukarıda Arapçası verilen ayet de bahsi geçen ultiatom niteliğindeki pasajın içerisinde yer almaktadır. Haram ayların çıkmasıyla birlikte müşriklerin buldukları yerde öldürülmeleri bu ifadeyle istenmektedir. Ancak ayette geçen المشركين “müşrikler” ifadesinin başındaki elif lâm takısı dikkate alınmadığı, bulunduğu siyak göz ardı edildiği takdirde mutlak anlamda müşriklerin öldürülmelerinin istendiği hükmüne varılır ki bu ayetin, günümüz radikal gruplarının, Kur’ân’ı bağlamından kopuk, lafız bazlı okumaları neticesinde referans aldıkları bir ayet olmasına sebep olur. Dolayısıyla “müşrikler” isminin başında yer alan elif lâm harflerinin doğru bir şekilde anlamlandırılması gerekmektedir. Buradaki elif lâm harfleri ahd-i hâricî anlamını taşır. Ayette “o müşrikleri” denilmek suretiyle geride geçen, kendileriyle antlaşma yapılan ve muhatapların bildikleri müşrikler kastedilir.³⁷ O müşrikler antlaşmalarına sadık kalmadıkları gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Müslümanlara karşı düşmanlarla birlik olup saldırı planları düşünen kimselerdir.³⁸

Bu çerçevede ayet-i kerime “Haram aylar çıktığı gibi (antlaşmalarını bozan, düşmanla birlik olan) o müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün” şeklinde çevrilmelidir.

Ayetin ilgili yerini çevirisi bakımından bazı meâllerin çevirisi şöyle olmuştur:

“Haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün.” (Abdülbaki Gölpınarlı)

“Ve bu ölçülere uyularak geçirilen haram aylar sona erince, Allah'tan başkalarına ilâhlık yakıştıranları, nerede kıştırırsanız öldürün.” (Abdullah Parlıyan)

“Allah'ın savaşı haram kıldığı aylar çıkınca, ilâhlığında, otoritesinde, mülkünde, tasarruflarında, Allah'a ortak koşan müşrikleri nerede bulursanız öldürün.” (Ahmet Tekin)

“Haram aylar çıktıktan sonra müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (Ahmet Varol)

“Hürmetli aylar çıkınca, şirk koşanları bulduğunuz yerde öldürün.” (Kadri Çelik)

“Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (Kur'an Yolu)

³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 14/130-135. Tevbe sûresinin ilk beş ayetinde Mekkeli müşriklere mühlet verilmek suretiyle şehri terk etmeleri istenmekte, aksi takdirde savaş olacağı ve öldürülecekleri söylenmektedir.

³⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 5/245.

³⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/247.

“Ve (bu) yasak (kapsamındaki) aylar çıktığında, artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (Mustafa İslamoğlu)

“Haram aylar çıkınca (Allah’a) ortak koşanları nerede bulursanız öldürün.” (Süleyman Ateş)

“Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (Şaban Piriş)

“Haram aylar çıktığında, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (Ümit Şimşek)

“O haram aylar çıktığında artık müşrikleri, kendilerini bulduğunuz yerde öldürün.” (Yaşar Nuri Öztürk)

Verilen meâllerin tamamında mutlak anlamda bir müşrik kıyımı emrediliyormuş gibi bir algı oluşmaktadır. Bu İslam’ın hakikatiyle ve Kur’ân’ın bütünüyle örtüşmemektedir. Nitekim aynı sure içerisinde ahitlerini bozmayan, verdikleri sözlere riayet eden kimselerle antlaşmaların devam ettirilmesi istenmiş ve bu bir takva göstergesi kabul edilmiştir.³⁹ Yine Kur’ân’da Müslümanlarla savaşmayan, onlara karşı herhangi bir düşman birliğine destek olmayan ve Müslümanları yurtlarından çıkarma gibi bir hedefi bulunmayan kimselerle iyi geçinmenin ve onlara adil davranmanın yasak olmadığı vurgulanmıştır.⁴⁰ Dolayısıyla yukarıda verilen meâllerin İslam aleyhinde yanlış algıların oluşmasına meydan vereceği gözükmemektedir. Bu nedenle bu meâllerin ayet-i kerimeyi çevirisi bakımından başarılı oldukları söylenemez.

Ayette yer alan “müşrikler” ifadesindeki elif lâm harfinin anlamını dikkate alan, Kur’ân’ı bütüncül okuyan ve metin için siyakı da göz ardı etmeyen bazı meâller bahis konusu ayeti uygun bir manayla şu şekillerde tercüme etmişlerdir:

“O haram olan aylar çıktığı zaman, artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün.” (Ali Fikri Yavuz)

“Haram aylar çıkınca sizinle savaşan müşrikleri bulduğunuz yerde öldürünüz.” (Bayraktar Bayraklı)

“Haram aylar bitince; (antlaşmaya ihanet eden ve öldürmek niyetiyle size saldıran) müşrikleri kıştırdığınız yerde katledin.” (Cemal Külünkoğlu)

“O haram olan aylar çıktımı artık o bir müşrikleri nerede bulursanız öldürün.” (Elmalılı)

“(Dokunulması) haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri, onları nerede bulursanız, öldürün.” (Hasan Basri Çantay)

“Dokunulmazlıklarının devam ettiği bu aylar sona erince, o müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (Murat Sülün)

³⁹ et-Tevbe 9/7.

⁴⁰ el-Mümtehine 60/8.

“Haram aylar sona erdiğinde (antlaşma şartlarına uymayan) müşrikleri ele geçirdiğiniz yerde öldürün.” (Mustafa Öztürk)

Bu meâllerin hiçbirinde “müşrikler” ismi mutlak bir anlamla çevrilmemiştir. Kimisinde “o müşrikler” denilmek suretiyle vasıfları bilinen kimselere işaret edilmiş, kimisinde de parantez içi açıklamayla ayetin maksadı belirgin kılınmıştır.

Sonuç

Kur’ân-ı Kerim’in doğru yorumlanıp Arapça dışındaki dillere aktarımı, öncelikle Arap dili ve belagatinin iyi bilinmesiyle bağlantılıdır. Bu anlamda Kur’ân’ın kullandığı Arap dili kaideleri ve belagat üsluplarının çeviri sorunları çokça araştırma konusu edilmektedir. Zengin bir dil olması hasebiyle henüz Arap dili ve belagatinin bütün konularının çeviri noktasında incelendiği söylenemez. Bu makalemizde de biz, daha önce çalışılmamış olan, isimlerin başına getirilen elif lâm harflerinin anlama ve dolayısıyla çeviriye katkısını ele aldık. Bu harflerin, başına gelmiş oldukları isme kattıkları anlamların ayetin çevirisine doğrudan etki ettiğini, bunların dikkate alınmaması durumunda yanlış anlamların ortaya çıktığını göstermeye çalıştık. Araştırmamızda sonuç olarak şu kanaatlere vardık:

Elif lâm harfleri gelmiş oldukları isimlere anlam yüklemesi yapmakta ve bu nedenle bu isimler belagatin me’ânî kısmında ele alınan îcâzlı söz söyleme sanatına katkı sunmaktadır. Çünkü îcâzlı sözlerde ya cümleden bir şeylerin atılmasıyla cümleler az söz ile çok anlam ifade etmekte ya da cümlede kullanılan sözcüklere fazladan anlam yüklemesi yapılmak suretiyle bu gerçekleşmektedir. Elif lâm harflerinin bulunduğu isimler de sözcüklere fazladan anlam yüklemesi yoluyla îcâzlı kullanıma yardımcı bir araç olarak görülebilir.

Elif lâm harflerinin anlamlarını tespitinde metin içi ve metin dışı siyakın mutlaka araştırılması, bunun üzerine bu tür isimlere anlam verilmesi gerekmektedir. Siyer ve tarih bilgisi bu noktada önem arz etmektedir. İlgili rivayetler çerçevesinde elif lâm takısı almış isimlerle hangi ferdin ya da fertlerin kastedildiği ya da bu isimlerle umumi bir anlamın olup olmadığı tespit edilebilir. Aksi takdirde “bütün müşriklerin” öldürülmesi, Hz. Yusuf’un (a.s.) bütün dünyanın hazinelerine malik olmayı talep ettiği, Hz. Musa’nın (a.s.) kavminin bütün yeryüzünde avare bir şekilde dolaştıkları gibi anlamların ortaya çıkması kaçınılmaz olur.

İncelediğimiz meâllerin genelinde metne sadık kalma endişesinin ayetin asıl anlamını ortaya çıkarma endişesinin önüne geçtiği görülmektedir. Meâllerin asıl amacının harfi tercüme olmadığı; ayetin söylemek istediğini ortaya koymak olduğu gerçeği göz ardı edildiği anlaşılmaktadır.

Örnek ayetler çerçevesinde yapılan bir araştırmada incelenen meâller içerisinde mutlak bir hükme varmak tam olarak bilimsellik arz etmese de bizde oluşan kanaate göre bazı meâller elif lâm harflerinin anlamlarını tespit ve çeviri noktasında diğerlerinden daha titiz çalışma özelliğini taşımaktadır.

Kur'ân tercümelerinde karşılaşılan problemleri spesifik olarak, konu bazlı incelemenin daha yararlı olacağını düşünüyoruz. İsm-i mevsul ve sıla cümlelerinin nasıl çevrilmesi gerektiği, fasıl ve vasıl yapılan cümlelerin anlama nasıl etki ettiği, iltifat bulunan ayetlerin bir bütün olarak nasıl hedef dile aktarılacağı vb. konuların müstakil olarak çalışılması gereklidir. Bu noktada çalışılacak daha çok konu olduğundan bu alanlarda çalışma yaparak ve yaptırarak en ideal Kur'ân tercümesine ulaşmaya katkı sunulmalıdır.

Kaynakça

- Aswad, Husain. "Arap Dilinde Marifelik Takısı (ج) Belagat Ölçütleriyle İnceleme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/3 (2013), 191-206.
- Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîmi ve's-Seb'î'l-Mesânî*. thk. Ali Abdülbârî 'Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye. 1. Basım, 1415/1995.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Me'âlimu't-Tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1. Basım, 1420/2000.
- Beydâvî, Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddîn. *Envâru't-Tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî. 1. Basım, 1418/1998.
- Eşmûnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. İsa Nûruddîn eş-Şâfi'î. *Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ Elfiyeti İbn Mâlik*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.
- Fîrûzâbâdî, Ebû Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-Kitâbi'l-'azîz*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. 6 Cilt. Kahire: el-Meclisu'l-'A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmî-Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1. Basım, 1416/1996.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriya el-Kazvînî. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1399/1979.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed Cemâluddîn. *Muğni'l-lebîb 'an kütübî'l-e'ârîb*. thk. Mâzin el-Mübârek ve Muhammed Ali Hamdullâh. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 6. Basım, 1985.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm*. thk. Sami b. Muhammed Sellâme. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Taybe, 2. Basım, 1420/1999.
- Kazvînî, Ebû'l-Me'âlî Celâluddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfi'î. *Telhîsu'l-Miftâh fî'l-me'ânî ve'l-beyâni ve'l-bedî'*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1. Basım, 1423/2002.
- Koç, Sadık – Deliçay, Tahsin. "Arap Dilinde Harf-i Ta'rif". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2002), 191-210.
- Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir*. çev. Ahmet Parlıyan. Konya: Konya Kitapçılık, 1. Basım, 2014.
- Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. çev. Murat Sülün. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. İstanbul: Gönül Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Kur'an Yolu*. Erişim 12 Mart 2020. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Mu'tez billâh, Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed. *el-Bedî' fî'l-bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Cil. 1. Basım, 1410/1990.

- Müslim, Ebu'l-Hasen Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1. Basım, ts.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddîn. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 3. Basım, 1420/1999.
- Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim. *ed-Dürri'l-mesûn fî 'ulûmi'l-Kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed Muhammed el-Harrât. 11 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1420/2000.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullâh. *el-Keşşâf 'an hâkâiki gavâmidî't-Tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîli fî vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 3. Basım, 1407/1987.